

Imperialisme Arendt en Mbembe-3

Maieutiek najaar 2023
Petra Bolhuis

1

Hobbes en de bourgeoisie

- Arendt zegt dat Hobbes eigenlijk als eerste en wellicht als enige politieke filosoof uitgaat van de bourgeoisie zoals die gaat komen. De mens in een opkomende **bourgeoisie met een geloof in voortdurende accumulatie van rijkdom** is vooral bang voor het kwijtraken van die eigendommen.
- Eigendomsbescherming kan alleen plaatsvinden als de macht eveneens onbeperkt kan accumuleren. Op grond van de eigen behoefte aan veiligheid en om zich te beschermen tegen precies die machtsbehoefte en tegen behoefte aan ongebreidelde bezitsuitbreiding die mensen bij zichzelf aantreffen, zullen ze bang zijn voor alle anderen en daartegen wil men bescherming ten koste van wat dan ook. De bescherming is er echter alleen als men meer middelen kan verwerven → alleen de rijken kunnen veilig zijn, maar de anderen worden dan weer rijker, dus er moet wat bij om veilig te blijven. (Grensbewaking, cameratoezicht, *Gated communities*, beveiligers en verzekeringen, juridische bijstand enz.)

Maieutiek 2023-imperialisme

2

2

Accumulatie

De Franse revolutie met haar ideeën van burgerschap en citoyen had een dam op kunnen werpen tegen de expansiedrift van de bourgeois, maar Hobbes wordt populair omdat mensen nu – eindelijk - gaan zien wat hij zag: de expansiedrift van de opkomende bourgeoisie waarbij geld het ticket naar macht wordt, in plaats van het omgekeerde. De enige manier om dat tegen te gaan is een (gekozen) tiran, zegt Hobbes.

Arendt constateert dat het niet uitmaakt of de natie of het individu accumulatie van geld wil nastreven:

- “Elk sociaal systeem dat wezenlijk is gebaseerd op eigendom kan enkel en alleen afstevenen op de uiteindelijke vernietiging van alle eigendom.” zegt Arendt. (49)
- Als het privébezit opgaat in het publieke bezit worden we mieren of andere dieren, want dan verliezen we onze individuele verschillen of die worden in ieder geval ondergeschikt aan de belangen van de accumulatie van rijkdom van het geheel. (51)
- Uiteindelijk vernietigt het systeem zichzelf om dan weer opnieuw te kunnen beginnen met accumulatie. (52) In *De menselijke conditie* zegt ze dat gebruiksvoorwerpen zo uiteindelijk verbruiksvoorwerpen worden.

Imperialisme en accumulatie

Diagnose van Arendt: er is een kapitalistische productiewijze die rijkdom oplevert, maar die een onevenredige distributie kent en dus is het geld overbodig. Niemand (die het heeft) heeft het nodig maar ‘*iemanden*’ hebben het en willen er iets mee. Dan lijkt exporteren de beste én een onschuldige oplossing. Want óf het systeem implodeert óf er moeten markten worden gezocht.

Het was begonnen met roof (uitbuiting van arbeiders en kleine grondbezitters) en er moest weer geroofd worden om dit succes nu over een grotere groep te verdelen. (De arbeiders en nieuwe rijken doen mee, het plebs heeft de boot gemist en valt er uit, maar dat weet het plebs nog niet.)

Wereldproductie komt in zicht en wordt een nieuwe benadering. (Later krijgen we reclame en aanbod bepaalt de vraag.)

Wanneer wordt het imperialisme? Niet door de investeringen in het buitenland, maar wanneer men de regering gaat zien als verantwoordelijk zijnde voor de bescherming van die investeringen.

Iedereen blij?

Wie zijn hierbij gebaat en wie niet?

- a) De eigenaars van overtollig kapitaal die geen sociale functie vervullen. Arendt lijkt te denken dat zij de volkswoede daarom zouden kunnen opwekken, maar dat voorkomen ze door naar het buitenland te gaan of daar te gaan investeren.
- b) De overbodige arbeidskrachten. De crisis laat ook een groep achter die er geen succes van heeft gemaakt of weer uit dat succes valt en nu geen kant op kan. Overtollig materiaal bestaat dus uit mensen en geld. Beide zaken worden nu geëxporteerd.
- c) De diamantzoekers die Afrika weer in beeld brachten toen ze voor het imperium al oninteressant was geworden. Arendt heeft veel dedain: "Het imperialisme, product van overtollig geld en overbodige mensen, begon zijn verbijsterende loopbaan met het produceren van de overbodigste en onwerkelijkste goederen: diamanten en goud." (57)
- d) De angst voor de crisis in eigen land was zo groot dat het imperialisme als middel nodig werd geacht en bijna alles was toegestaan. Van links tot rechts (citaat blz. 58) zag de nieuwe oplossing van expansie elders.
- e) Expansie was misschien wel de enige inspanning die weer voor de hele natie zinvol leek en de terreur en het geweld was ver weg. Des te meer een land in crisis was des te meer werden nieuwe gebieden uitgesloten van invoegen en **racisme overbrugde de kloof tussen nationalisme en imperialisme**.

Maieutiek 2023-imperialisme

5

5

De staat en haar instituties

De rol van ambtenaren is dat zij onafhankelijk zijn. Daarmee werpen ze een dam op tegen de wensen en verlangens van de partij die nu toevallig aan de macht is. Onafhankelijkheid en neutraliteit van met name ambtenaren, die politieke verschuivingen doorstaan, staan voorop.

"Het verval van de naties begint onveranderlijk met de corruptie van hun vaste bestuursapparaat en de algemene overtuiging dat ambtenaren op de loonlijst staan van de bezittende klasse en niet op die van de staat. Tegen het einde van de 19de eeuw waren de bezittende klassen zo dominant geworden dat het voor een staatsbeambte bijna bespottelijk was om de schijn op te houden dat hij de natie diende" (61)

Maieutiek 2023-imperialisme

6

6

Waarom maakt imperialisme de weg vrij voor totalitarisme?

- De eenheid (het zijn van een Brit of een Duitser) was nergens zo groot als in een onderworpen land. Men dacht dat de manier waarop Britten of Duitsers met onderworpen volken omgingen kenmerkend was voor hen. Men voelde zich ver verwijderd van partijruzijs. (62)
- De groei van het plebs werd wel opgemerkt en zorgelijk bevonden (Spengler e.a.), maar men dacht dat het ging over de arme arbeiders, terwijl dezelfde plebs-mentaliteit ook in alle andere klassen was ontstaan. Zij vormen een eenheid buiten de klassen. Dat is waar Hitler zich op zal richten, op deze 'Volksgemeinschaft'. (63)
- Een is een groeiende groep mensen, die elite is en een groeiende onderwereld, die arm is of rijk, maar dat doet er niet toe. Ze zijn vooral niet politiek geëngageerd en staan buiten elke maatschappelijke orde én wijzen deze ook af. Het gaat hier over het realisme van Hobbes dat luidt 'het hemd nader is dan de rok'. (63)
- De politieke waarden van de democratie moeten buigen voor het (korte termijn-) eigenbelang.

Maieutiek 2023-imperialisme

7

7

Hobbes en andere nihilistisch-cynische politiek

Hobbes had deze politiek van het laatkapitalisme natuurlijk niet op het oog, maar hij leverde wel een belangrijke argumentatie voor het racisme in het politieke denken van de 20ste eeuw.

Hobbes stelt vast dat wij contracten sluiten om de natuurlijke tendens van bezitsaccumulatie die kan eindigen in een oorlog van allen tegen alles, te reguleren. Maar...het buitenland valt altijd buiten het contract.

De oorlog van allen tegen allen is de basis en alleen degenen die onder het contract vallen zijn aan morele grenzen gebonden. Als het idee 'universele mensheid' niet geldt -en dat is volgens Hobbes het idee- dan is racisme waarbij rassen elkaar bevechten op leven en dood het logische gevolg.

Plebs als een verlies van klassen wordt dan gevolgd door de transformatie van naties in rassen. Iedere politiek die niet uitgaat van een universele mensheid die elkaar in moreel opzicht iets is verschuldigd kan aanleiding zijn tot strijd. Arendt zegt niet dat deze menselijke waardigheid natuurlijk is. In tegendeel, wij mensen hebben het bedacht en moeten het zelf dragen en beschermen. Dat wordt moeilijker naar mate theorieën over natuurlijke verschillen het levenslicht zien.

Arendt zegt: racisme kan de ondergang van de wereld teweeg brengen. Ras is niet het begin van humaniteit maar haar einde, niet de oorsprong van volken, maar hun verval en niet de natuurlijke geboorte van de mens maar zijn niet-natuurlijke dood. (zie blz. 66)

Maieutiek 2023-imperialisme

8

8

Van het recht van de sterkste tot het recht van het superieure ras

- Rasdenken is geen Duitse uitvinding, maar werkte bij de opkomst van Hitler beter dan de vijfde colonne en betaalde agenten volgens Arendt. Heel Europa en ook Amerika was ervan doordeesemd. Racisme was niet nieuw, maar werd door Hitler ongekend consequent ingezet. (68)
- **Rasdenken wordt gevaarlijk als het dé sleutel is tot de geschiedenis.** Het verklaart dan alles. Hoe komt dat tot stand?
- Franse adel ziet zichzelf als **beter ras** en als **internationaal** verwant aan andere adel nadat de Franse revolutie hen heeft verjaagd. De Boulainvilliers zegt begin 18de eeuw dat Frankrijk bestaat dankzij overwinning van de Germaanse stammen die de Galliërs hebben verslagen en hun cultuur hebben vernietigd. Deze Germaanse elite was nu de aristocratie en heerste met **het recht van de sterkste**.
- Dan komt in de late 19de eeuw De Gobineau met een rassenleer, als hij zegt dat hij de historische doctrine heeft geformuleerd die civilisaties ten onder doet gaan. Het **sterkste ras** overwint. Niks gelijkheid of emancipatie, maar 'survival of the fittest'. (73-76) De Ariërs als erfgenamen van de Merovingen. Hij zette het in **tégen de democratie en tégen het patriottisme**.

Maieutiek 2023-imperialisme

9

9

Ras in plaats van emancipatie

- Het Duitse rasdenken komt op als wapen tegen vreemde mogendheden na de nederlaag van het Pruisische leger tegen Napoleon. Hier begint ook de verwarring tussen nationalisme en racisme duidelijk te worden. Immers Duitsland was geen eenheid, het was een lappendeken van vorstendommen en andere staatsvormen die nu aaneengesmeed moesten worden en in dat kader werd de rasseneenheid ook gebruikt.
- Helaas, zegt Arendt, want daardoor miste men ook zicht op de internationale aantrekkingskracht van Hitler. (77)
- Dat had van voorbijgaande aard kunnen zijn toen Bismarck Duitsland tot eenheid bracht. (Maar ze noemt niet dat Bismarck de Joden ook gebruikte als interne tegenstander om de – andere - Duitsers te verenigen.) Volgens Arendt bracht m.n. het imperialisme de rassentegenstellingen weer in het geding.
- Waar er al veel nadruk lag op stammen en op zuivere oorsprongen van volkeren was dat nog geen rassentheorie omdat daar -met het oog op de waarden van de natie- de gelijkheid van bijvoorbeeld taal voorop stond.
- Arendt gaat ook in op de politieke Romantiek (80/81), maar zegt ook dat de Romantiek tegelijkertijd een persoonsverheerlijking brengt die de rassentheorie verzwakt of relativeert. De bourgeois zelf kan dat niet bieden en dus worden bijvoorbeeld bij Goethe adel en toneelspelers geïntroduceerd als leermeesters voor de jonge Wilhelm. (82)

Maieutiek 2023-imperialisme

10

10

Gebrek aan inhoud bij de bourgeoisie leidt tot racisme

Waar de bourgeoisie wel rijk en welvarend wordt maar geen politieke macht wil, zal ze haar status elders moeten zoeken. Dat doet ze door zich af te zetten tegen andere volkeren die dan bourgeoisie trekjes krijgen toebedeeld. Dat proces loopt uit de hand in vormen van racisme.

Arendt zegt: hier hebben we dan de ingrediënten voor het racisme en antisemitisme:

- Organische ontwikkeling van de geschiedenis langs natuurlijke wetten: de winnaar mag heersen.
- De Übermensch met zijn buitengewone gaven: het hogere mag heersen over de rest.

Dat zijn losse lijnen, maar bij Gobineau (hoogbegaafd en gefrustreerde edelman) komen ze samen. (84)

Ras wordt de nieuwe sleutel tot de geschiedenis

- Arendt sneert echt in de volgende paragraaf over de manier waarop (zelfs Joodse) schrijvers en andere intellectuelen meegingen in deze semiwetenschappelijke nonsens. Ze heeft al eerder duidelijk gemaakt dat ze weinig op heeft met wetenschappers die uit hun objectiviteitseisen en andere wetenschappelijke eisen losbreken om 'het volk' te gaan leiden. Heidegger zal hierbij vast een rol hebben gespeeld. Intellectuelen gingen hiermee om als het nieuwste vrijblijvende speeltje. (90) Maar de consequenties, weten we nu, waren dodelijk ernstig. Arendt zegt: het is ook een blijk van romantische naïviteit die niet werd gecorrigeerd.

Burke in Engeland

- Edmund Burke (1729-1797) heeft de Franse revolutie veroordeeld en daarmee ook effect gehad op Duitsland, het andere overwonnen land. Hij noemt de waarden waar de revolutie voor vocht abstracte principes, terwijl het **oorspronkelijk erfgoed** was. Engeland had vrijheid als erfgoed, niet alleen de adel had dat, maar het Engelse volk. (92)
- Gevolg: **vererving en eugenetica** als onderzoeksvelden. Waar fysieke verschillen eerst vooral interessant waren, maar geen bron waren voor slavernij (dat kwam voort uit overwonnen worden of gebrek aan geld), verandert dat nu juist na de afschaffing van de slavernij (1834) in Amerika en het VK.
- Daar kwam nog het idee bij van **evolutionaire vooruitgang**. En als dan het idee opkomt dat niet iedereen even ver is verwijderd van de dieren waar we als mensen van afstammen, dan hebben we de basisingrediënten voor racistische ideeën.

Maieutiek 2023-imperialisme

13

13

Giftig amalgaan wordt Hitlers basis

- Darwins strijd om het bestaan wordt nu het 'korte termijn eigen belang' van de bourgeoisie. De natie wordt de beschermer van hun belangen.
- Het idee is dat er een **toegepaste eugenetica** mogelijk zou kunnen zijn, zodat we konden weten wie the fittest is en daarop konden ingrijpen in de menselijke soort. Zoölogen en politiek denkers werken samen aan evolutionistische theorieën. (97)
- **Een grote man** die exemplarisch is voor het ideaalbeeld van de mens. De adel als voorbeeld, maar dan verspreid over een natie. Nationale missie waarbij zelfs nieuwe eenheden gevormd konden worden (VS en VK) of Disraeli, die India zag als hoeksteen van een Engels Imperium.
- Deze naïeve en domme onwetenschappelijke ideeën gaven echter respectabiliteit aan Hitlers programma. Arendt vergeet hier dat ook de 'naïeve fase' grote wrede daden heeft veroorzaakt. (zie college 9)

Maieutiek 2023-imperialisme

14

14